

Sanat ve Koleksiyon

Nejat Arif Merey

Koleksiyon yapmak bir kayıt yapma eylemidir. Her türlü nesnenin koleksiyonu yapılır ama 'koleksiyon' kelimesi tek başına kullanıldığında genelde akıllara ilk sanat koleksiyonları gelir. Ben ailemden gelen Merey Koleksiyonu'ndan kendimi sorumlu hissederim ve aktif olarak uğraştığım bir konudur. Merey Koleksiyonu dört jenerasyondur ailemden gelen ve babam Ahmet Arif Merey'in 80'li yıllardan beri titizlikle geliştirdiği resimlerden oluşan bir görsel resim koleksiyonudur.

Günümüzde sanat koleksiyoneri olmak bir prestij meselesi olmuştur. Sanat eserleri de bankaların bile hazinelerinde bulunan bir menkul kıymet olarak görülmektedir. Yakın zamana kadar kültür profesyonelleri dışındaki insanlar kişisel sanat koleksiyonlarını egzantrik bir zengin hobisi veya boşa harcanan yatırım şeklinde algıladılar. Fakat şimdi koleksiyonerlik sadece zenginliği değil entelektüel kapasiteyi de gösteren bir durumdur. Bu durum bence kültür üretkenliği için faydalı bir olaydır ama abartılır ise kültüre verilen değerini içini boşaltabilir.

Koleksiyonlar zaman zaman kişisel koleksiyonerleri zengin etmiş, kendilerini ve aileleri için finansal krizlere karşı sigorta görevini görmüştür. Randolph Hearst 1930'larda büyük depresyon zamanında iflas ettiğinde sanat koleksiyonunu satarak ayakta kalabilmiştir. Amerikalı efsane koleksiyoner Peggy Guggenheim 1940 yılında Paris'te Pablo Picasso'yu ziyaret etmiş ve kendisinden iş almak istemiştir. Picasso kendisini büyük bir kibirle küstahlık yaparak göndermiştir. Ama kısa süre içerisinde Almanya Fransa'yı işgal edince Picasso eserlerinin güvenliğinden haklı olarak endişe eder olmuş ve iki eseri apar topar Guggenheim satmıştır. Viyana'da kafe sahibi olan Leopold ve eşi Josefine Hawelka özellikle 1950 li yıllardan 70 li yılların sonuna doğru borçlarını ödeyemeyen avangard sanatçıların eserlerini ödeme olarak almışlardır. Kısa süre içerisinde mekanları dünyaca ünlü bir mekana dönüşmüş, koleksiyonları büyük değer kazanmış ve ailenin devam eden fertleri için bugün bile önemli bir iş alanına dönüşmüştür.

Koleksiyon yapmak çok uzun tarihi geçmişi olan bir eylemdir. Ne zaman başladığını kesin olarak bilemesem de antik veya daha önceki çağlarda saraylarda başladığı kesindir. Daha yakın zamanda Avrupa'nın zenginleşen burjuvaları koleksiyonlar yapmaya başladılar ve Avrupa İmparatorlukları bilimsel düşüncüyü önemsedikçe sanat ve arkeoloji nesnelerinin değeri arttı ve müzeler kuruldu. İnsanlar sanat eserlerinin de arkeoloji nesneleri gibi insanlığın bir hafızası olduğunun farkına vardılar. Arkeolojik nesnelerin büyük çoğunluğu zaten aslında sanat eseridir. Avrupa Devletleri kolonizasyon döneminde fethettikleri ülkelerin arkeolojik ve sanatsal eserlerini yağmaladılar. Pekin Yaz Sarayı'nın içindeki nesneler, Osmanlı topraklarındaki bir çok eser, Afrika ve Amerika kıtasından getirilmiş binlerce nesne bugün hala bu müzelerin koleksiyonlarına dahildir. Napolyon'un Mısır seferinde bu arkeolojik sanat eseri yağması iyice önem kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu da fethettiği yerlerden İstanbul'a sanat eserleri ve kutsal nesneler getirmiştir. Daha eskilere gidersek bugün hala İstanbul'da duran M.Ö.1450 yılı civarında Mısır Firavnu III. Thutmosis'in siparişi ile Karnak Tapınağına diktirilmiş olan obelisk M.S. 390 civarında Doğu Roma İmparatoru I.Theodosius tarafından büyük bir lojistik projesi ile başkente getirilmiş ve hipodroma yerleştirilmiştir. O zamanı düşününce, bir sanat eseri için ne kadar zahmet ve bütçe ayrılmış olmasına insan hayret ediyor. Amerika'nın Fransa elçisi olarak Fransız

devrimine şahit olan Thomas Jefferson 1789 da 86 koli sanat eseri ile ülkesine dönmüştür. Osmanlı Saray Koleksiyonu'ndan kalan resimleri Sultan Abdülmecid döneminde inşa edilen Dolmabahçe Sarayı Veliht Dairesi binasındaki Milli Saraylar Resim Müzesi'nde görebilirsiniz.

Tabii ki her önemli koleksiyon bir yağma ile yapılmamıştır. Bazı özveri ve bilinç ile yapılmış koleksiyonlar hem sahiplerine hem de bulundukları kültürlere eşi benzeri bulunmayan değerler katmışlar. Beni en etkileyen örnek Hollanda'nın Otterlo şehrindeki Kröller - Müller müzesi koleksiyonudur. Müze sanat severler dışında pek bilinmese de koleksiyonunda sanat tarihi derslerinde, posterlerde ve kitaplarda gördüğünüz bir çok önemli modern sanat eseri mevcuttur ve Avrupa'nın en önemli müzelerinden birisidir. Alman koleksiyoner Helene Müller'in babası Almanya'nın en önemli maden ve çelik şirketlerinden biri olan WM. H. Müller & Co'nun sahibidir. Daha sonra Helene Hollandalı tüccar Anton Kröller ile evlenir ve Hollanda'ya taşınır. 1906-07 yıllarında ressam Henk Bremmer'den resim dersi alır. Bremmer kendisini bir koleksiyon yapmaya ikna eder. 1912 yılında Van Gogh'u ilk farkedenden koleksiyonerlerden biri olur ve 90 resim ile 185 eskiz satın alır. Eşi şirketi büyütür ve dünyanın her yerinden tahıl ve demir ticareti yaparak Rotterdam'ın gelişmesinde öncü olur. Birinci Dünya Savaşı'nda Hollanda devleti adına hem İngiltere'ye hem Almanya'ya tahıl ve demir satar. Fakat savaştan sonra hesapları şişirdiği için iflas eder ve peşinden Rotterdam Bankası'nı da çökertir. Bugün Kröller-Müller müzesindeki koleksiyonun parasal değeri Anton Kröller'in servetinin en fazla olduğu andan bile daha değerlidir. Helene Kröller-Müller koleksiyonunu yaparken sanatçılar ve kültür insanları ile yakınlaşmış, onların hayatlarına dahil olmuş ve bir çok koleksiyonerin aklına gelmeyen şekillerde onları desteklemiştir. Savaş yıllarında koleksiyonunu Almanya'dan kaçırıp çok bilinçli bir şekilde Otterlo bölgesini seçerek Avrupa'nın en önemli müzelerinden birini kurmuştur.

Bir önemli koleksiyon da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Albert Coombs Barnes koleksiyonudur. 2009 yapımı Youtube da izleyebileceğiniz 'Art of Steal' isimli bir belgeselde bu koleksiyonun tarihi anlatılır. İnanılmaz derecede enteresan bir belgeseldir. Sanat koleksiyonculuğu ve doğru yapılmış bir koleksiyonun nasıl önemli bir kültürel değere dönüştüğünü çok zevkli bir şekilde anlatır. A.C. Barnes ilaç sanayisinde zengin olmuş bir iş adamıdır. O zamanlar Amerika Birleşik Devletleri'nde bugünkü oligarklara benzeyen aşırı zenginlere agresif girişimci teknikleri nedeni ile 'hırsız baronlar' deniliyordu. Barnes da ilaç sanayinde aşırı zengin olmuş hırsız baronlardan biriydi. Sanata ilgi duydu, kendisini bu konuda eğitti ve o zamanların sanat eleştirmenlerinin küçümsemelerine rağmen izlenimcilik sonrası resimler toplamaya başladı. Kendi gözünü eğittiği için diğer koleksiyonerlerden çok daha ileri görüşlü biriydi. Daha sonra çok önemli bir sanat okulu kurdu. Bugün Amerika Birleşik Devletleri tarihinin muhtemelen en önemli koleksiyoneri olarak anılmaktadır. Bahsettiğim filmde bu koleksiyonun hikayesi anlatıldığı için burada ne yaptığını tekrar etmeyeceğim. Ama koleksiyonunu yaparken bir konu belirlemiş, gözünü eğitmiş, sanatçılar ile yeri geldiğinde yakınlaşmıştı. Sonra da okulunu kurmuştur. Bugün hala Barnes Foundation'dan internet üzerinden ders bile alabilirsiniz. Barnes çok enteresan bir şey yapıp koleksiyonun ancak bir bütün halinde satılabileceğini, ölümünden sonra teker teker ayrı parçalar olarak satılamayacağını yasalaştırmış. O sayede yüz yaşını geçmiş ve hala bütün halinde var olmaya devam eden bir koleksiyondur.

Sinematik eserler ve müzik koleksiyonları gibi medya eserlerinin koleksiyonları biraz farklıdır. Kişisel koleksiyonerlerin değişik mecralarda (plak, kaset, dijital kopya gibi) kendi koleksiyonları olabilir. Fakat asıl önemli olan eserlerin yayın haklarıdır. Bu yayın hakları o andaki yayın

teknolojisini yöneten şirketler tarafından alınır ve kontrol edilir. Bu şirketler istedikleri zaman bir eseri yayından kaldırabilir veya müdahale edebilirler. O yüzden finansal değeri olmasa da kişisel koleksiyonlar medyanın kaybolmaması açısından önemlidir. Müzik koleksiyonlarının en önemlisi bugün Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 'Universal Music Group' koleksiyonudur. Alman asıllı mucit Emile Berliner 1887 yılında gramofonun patentini alarak müziğin kaydedilmesini başlatmıştır. Şirketinin koleksiyonu 'Deutsche Grammophon' 1949 yılında İngiltere merkezli EMI tarafından alınmış, EMI koleksiyonu el değiştirerek çeşitli şirketlerin koleksiyonlarına eklenmiş zamanla müziğin kaydedildiği aletlerin patentleri hangi şirkette ise ona gitmiştir. Bugün 'Apple Music' yayın konusunda 'Universal Music Group' ile anlaşmıştır. Spotify, Netflix gibi şirketlerin de kendi koleksiyonları ve yayın hakları konusunda çeşitli anlaşmaları vardır.

Sinema konusunda 'Criterion koleksiyonu' sinema tarihi için çok önemli bir koleksiyondur. 1956 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin üniversiteleri ile ünlü Massachusetts eyaletindeki Cambridge kentinde sinema severler 'Janus Film' isimli bir oluşum kurarlar. Oluşum Avrupa sinemasının önemli eserlerinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yayın haklarını alıp Ingmar Bergman, Federico Fellini, François Truffaut gibi yönetmenleri Amerikan izleyicisine ulaştırır. Zamanla Avrupa'nın ötesindeki filmlerle de ilgilenir. Daha sonra, video çıktığında 1984 yılında 'Criterion Foundation' Art-House adıyla anılan sanat filmlerini evlere getirme misyonu ile kurulur. Janus Film ile birleşip dünyanın en önemli film koleksiyonu olur. Bugün bir film için bu koleksiyonun parçası olmak unutulmaz olmak demektir. Bu koleksiyon 2024 yılında Amerikalı milyarder film yapımcısı Steven Rales tarafından satın alınmıştır.

Türkiye'de ise profesör Sami Şekeroğlu'nun kurduğu Türk Film Arşivi daha sonra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlanmış ve Sezer Tansuğ gibi önemli profesörlerin çabaları ile 20 inci yüzyıl filmlerinin dünyadaki en kapsamlı koleksiyonlarından biri haline gelmiştir. Bugün bu koleksiyon Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağlı Prof. Sami Şekeroğlu Sinema-TV Merkezi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Türkiye'de sanat koleksiyonculuğu son on beş yılda ciddi bir ilgi gördü. Eskiden parmakla sayılabilecek ciddi özel koleksiyonlar varken bugün hevesli bir çok sanatsever koleksiyon yapmaktadır. Türkiye'nin en önemli sanat koleksiyonu Cumhurbaşkanlığı Koleksiyonudur. Köklü bankaların ve bazı belediyelerin koleksiyonları da önem arz eder. Türkiye için özel koleksiyonlar hakkında Galerî Baraz tarafından basılmış ve Oğuz Erten tarafından yazılmış iki ciltlik 'Türkiye'de Sanat Koleksiyonculuğu' kitabı önemli bir belgedir. Çağdaş sanat koleksiyonculuğu için ise Ebru Nalan Sülün'ün 'Türkiye'de Çağdaş Sanat Koleksiyonculuğu' isimli kitabı yararlı bir bilgi kaynağıdır. Ülkemizde de hem yerel hem de küresel anlamda titizlikle yapılmış bir kaç koleksiyon vardır. Küresel ölçekte sanat eserleri anlamında bence en değerli özel Türk koleksiyonu Ömer Koç'un kişisel koleksiyonudur.

Doğru metodoloji ile nasıl kaliteli bir koleksiyon yapılacağı konusunu kendi aile koleksiyonumuz olan 'Meray Koleksiyonu' üzerinden örneklerle anlatmaya başlayacağım. Herşeyden önce koleksiyonerin yapacağı koleksiyondaki eserler hakkında gözünü ve elini biraz eğitmesi gerekir. İlla üniversite derecesi bilgiye sahip olmasa da biraz resim dersi, temel sanat dersi almak, genel bir sanat tarihi ve düşüncesi bilgisi edinmek yeterli olacaktır. Ancak bunu yaparsanız tam ne yaptığınızı anlamaya başlarsınız. İkincisi bir konu belirlemek önemlidir. Meray Koleksiyonu Türk Ressamlarının Tuval üzerine yapılmış Yağlıboya Figüratif Resim ve Portrelerden oluşan bir koleksiyondur. Zaman içinde bu konunun dışında kalan işleri satıp koleksiyona daha uyacak resimler aldığımız olmuştur. Ayrıca Meray Koleksiyonunda alt başlıklar

mevcuttur. Mesela bir tanesi 'Pero Resimleridir'. Pero babamın annesinin ismi olup Roma Mitolojisindeki genç bir kızın hikayesinden gelir. Bu noktada işlerini koleksiyona uygun bulduğumuz sanatçılardan bu konu hakkında resimler istedik. Bir başka konu ise 'Nazım Hikmet' alt başlığıdır. 2000 yılında Nazım Hikmet Vakfı tarafından Nazım Hikmet temalı bir sergi yapıldı. O zaman bir çok değerli sanatçı bu konuya çok özen göstermiş ve ciddi eserler yaratmıştı. Ne büyük bir şanstır ki babam Ahmet Arif Merey serginin tamamını satın aldı. Şimdi o sergiye katılan sanatçıların çoğu hayatta ve sanatları olgunlaştıkça bu alt başlıktaki eserler de ciddi değerlere sahip oldular. Türkiye sanatı için çok önemli olan bir sergiyi koleksiyonumuza dahil edebildik.

Sadece resim veya heykel sanatında değil, diğer mecralarda da bir anlayış vardır. Kabaca şöyle tarif edebiliriz: 'On eser alınıyor ise aralarından bir tanesi diğer on tanesinden daha değerli olur.' Bu aynı kural sinema stüdyoları, yayınevleri, müzik stüdyoları ve çizgi roman dergileri gibi yayın şirketleri için de geçerlidir.

Koleksiyonerin sanatçı ile ilişkisi sadece para ilişkisi ile sınırlı kalmamalıdır. Sanatçılar ile yakınlaşmak ve hayatlarını anlamak akıl açıcı bir durumdur. Bir çok sanatçının yaşamı zordur. Finansal, sosyal ve sağlık sorunları olabilir. Koleksiyoner bunları anlar ve elinden geldiğince yardım eder ise hem topladığı eserlerin değerleri hem de kendi saygınlığı artar. Çaba gösteren sanatçıların doğru eğitime ulaşabilmelerini sağlamak, sağlık sorunlarına yardımcı olmak, haksız yere dışlananları yalnız bırakmamak bu davranışlara iyi örneklerdir. Bazen sanatçının anlayamadığınız bir hassasiyeti olabilir. Koleksiyoner okullara ve kurumlara yardımcı olabilir. Bu durumda istediği şey zararsız ise destek veya sabır gösterebilmek önemlidir. Bir de yapılmaması gereken eylemler vardır. Koleksiyoner bir sanatçıya sipariş verdiğinde sonucu beğenmese bile alması lazımdır. Koleksiyonerin o beğenmediği eser başka bir yerde var olmaya devam edecektir ve koleksiyonerin artık o eser üzerinde herhangi bir yetkisi kalmayacaktır. Koleksiyoner bir kere bir eseri alacağını söyleyip de almazsa ve sonra fikir değiştirip dönmesi çok kırıncı bir harekettir. Elinde olmayan sebepler yüzünden alamıyor ise bunu sanatçıya kibarca belirtmesi gerekir. Sanat eserine fabrikasyon bir ürün gibi davranmak hem sanatçıyı üzer hem de koleksiyonerin itibarını zedeler. Bazı koleksiyonerler aldıkları eserleri depolara kapatır ve göstermezler, sergilere göndermezler. Bence bu yazık edilmiş bir durumdur. Eserin görünmesi, üzerinde düşünülmesi ve sanat tarihine kaydedilmesi asıl değeri ortaya çıkartan eylemlerdir.

Belli bir süre koleksiyon yapanlar koleksiyonerliği bir hastalık olarak tanımlar. Dikkatli olmak gerekir, çünkü koleksiyonerlik gerçekten bir hastalığa dönüşebilir. 'Onu da almam lazım! Şunu da bulmam gerek!' tarzı hırslar gelişir. Koleksiyoner kontrolü elinden kaçırmadığı ve kendisine zarar vermediği sürece koleksiyonerlik aslında tatlı bir hastalıktır. Bu hırsı kontrol etmek belli bir olgunluk gerektirir. Koleksiyonerin kendi finansal durumunu iyi anlaması gerekir. Zararlı veya kötü işlere gereğinden fazla değer vermemesi gerekir. Bir eseri elden kaçırmak, o anda değerini fark edememek veya değersiz bir şey için değerli eserleri elden çıkartmak gibi yanlışlar yapılabilir. Bu noktada koleksiyoner soğukkanlı olup yanlışından öğrenip olgunlaşırsa çevresi de bunu anlar, saygınlığı artar. Koleksiyonere şarlatan sanatçılar veya eksik ahlaklı sanat tüccarları yapışabilir. Bu kişiler koleksiyoneri eğlendirirler, hikayeleri ile kendilerine ikna ederler. İnsan her ne kadar kendine güvense de manipülasyona açık bir varlıktır ve bunu ustaca kötüye kullanan karakterler sanat ortamında da ne yazık ki vardır. Her ne kadar kendinizi eğitseniz de arada sırada dolandırılabilirsiniz. Sahte resimler, taklit edilmiş imzalar ve en korkuncu çalıntı eserler ile karşılaşıp alabilirsiniz. Böyle durumlar yaşayarak deneyim

kazanılıyor ve bunu kabullenmeyi becerebilmek lazım. Tabii ki çalıntı eserler bir şekilde elinize düşerse yapılacak doğru hareket istemeseniz bile yerel otoritelere teslim etmenizdir.

Sonuçta sanat koleksiyonu yapmak bir tutkudur. Doğru yapıldığı takdirde sahibine ve topluma bir değer olarak döner. Koleksiyoner için bilinç açıcı bir eylemdir. Kültür hayatı içinde bir yolculuk yaparak yepyeni fikirler ve yetenekler keşfedilebilir. Aslında koleksiyonerlik de kendi içinde ifadesi olan bir sanat formudur diyebiliriz.